

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: De empirische discussie. Theory van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek
Middendorp, C.P.

Citation

Middendorp, C. P. (1981). Boekbespreking van: De empirische discussie. Theory van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek. *Acta Politica*, 16: 1981(2), 299-301. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3452213>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3452213>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

bes, Hegel en Rousseau hadden in een boek dat is gereserveerd voor 'philosophers of peace and war' m.i. een behandeling verdiend.

Aangezien het niet mogelijk is alle door Gallie besproken problemen aan de orde te stellen zal ik mij tot enkele hoofdpunten uit zijn betoog beperken.

'Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf' (1795) van Kant wordt door Gallie gepresenteerd als een argumentatie ten gunste van een beperkt non-agressie-verdrag. In een dergelijk verdrag zouden de staten zich jegens elkaar dienen te verplichten af te zien van oorlogvoering als methode voor geschillenbeslechting. Kant hoopte dat een dergelijk samenwerkingsverband door de voorbeeldwerking, de demonstratie van de voordelen van arbitrage boven oorlogvoering, die ervan zou kunnen uitgaan, andere staten ertoe zou brengen zich bij deze bond voor vrede aan te sluiten.

Volgens Gallie beoogde Kant geenszins met dit voorstel een besluitvormend lichaam in het leven te roepen dat bevoegd zou zijn gewapenderhand tegen agressors van buitenaf op te treden. Kant voorzag namelijk dat pogingen een collectief veiligheidsstelsel naar het model van Volkenbond, Verenigde Naties of Nato – of zelfs een wereldregering – tot stand te brengen tot falen zijn gedoemd. De achterliggende gedachte bij het bescheiden voorstel van Kant is dat goede inzichten, fraaie plannen en rationele organisatievormen op zichzelf volstrekt onvoldoende zijn om de maatschappelijke vooruitgang – waar Kant in geloofde – tot stand te brengen, te sturen. Volgens de zienswijze van Kant wordt de mensheid hardhandig op het spoor der vooruitgang geplaatst door confrontatie met de rampzalige gevolgen die het handelen van hen gezamenlijk oproept.

In het hoofdstuk dat is gewijd aan *Von Clausewitz* gaat Gallie's aandacht vooral uit naar het onderscheid tussen 'absolute oorlog' en 'Krieg als eine Fortsetzung des politischen Verkehrs mit Einmischung anderer Mittel'. Ik betwijfel overigens of Gallie's lucide uiteenzetting over de betekenis van dit onderscheid nieuwe gezichtspunten bevat.

In het hoofdstuk over de denkbeelden van *Marx en Engels* gaat de meeste aandacht uit naar tegenstrijdigheden tussen de voorspelde maatschappelijke ontwikkelingsgang, waartoe de auteurs op grond van hun economische analyse kwamen, en de effecten op maatschappelijke verandering (i.c. revolutie) die van oorlogvoering werden verwacht. Anders gezegd, doordat Marx en Engels geneigd zijn de regering te beschouwen als het uitvoerend comité van de bourgeoisie, laten zij in hun economische analyse de politieke effecten van oorlogvoering op maatschappelijke transformaties buiten beschouwing terwijl zij aan deze effecten toch ook juist grote betekenis toekennen. De 'marxistische traditie' heeft in deze fout volhard: de militaire geschriften van in het bijzonder Engels zijn grotendeels onbekend, terwijl de economische en politieke effecten van kapitalistische ontwikkeling, zoals het ontstaan van emancipatie-bewegingen en belangengroepen buiten de economische analyse worden gehouden. Deze omissie is des te verbazingwekkender omdat het juist de militaire macht van de socialistische staten is – en niet zozeer hun economisch welzijn – die de grootste uitdaging voor het kapitalisme vormt.

Opmerkenswaard is nog dat Gallie wijst op de nationalistische implicaties van Engels' militaire analyses; hij houdt diens militair-sociologische beschouwingen dan ook grotendeels verantwoordelijk voor de breuk die in 1914 in de socialistische geleerden optrad.

Tenslotte *Tolstoi*. In zijn weergave van de denkbeelden van deze Russische schrijver geeft Gallie aan dat sprake is van een belangrijke continuïteit in Tolstoi's denk-

beelden over oorlog en vrede, terug te vinden in zowel zijn 'Oorlog en Vrede' als in zijn latere anti-militaristische werken als 'Christendom en Pascifisme'. Een continuïteit die daarin bestaat dat zowel zijn verwerping van de 'great men theory of history' in 'Oorlog en Vrede', als zijn met name anti-militaristische en anti-patriotistische denkbeelden in 'Christendom en Pascifisme' en 'Het Koninkrijk Gods is In U' leiden tot de these dat oorlog een 'appallingly insidious evil' is, ongeacht de sociaal-economische omstandigheden. Voor Tolstoi is oorlog 'only the last climax of an infection that runs through every political society, liable to poison even the strongest and healthiest, the happiest and most kindly of its members' (blz. 131-132). Twijfel bestaat echter bij ondergetekende over de realiteitszin van Tolstoi's praktische wenken met betrekking tot het voorkomen van oorlog, die neerkomen op een 'Resist not him that is evil' of een 'Weest bereid te lijden zoals de eerste Christenen'. Dit mag echter geen aanleiding zijn om zijn denkbeelden als niet-waardevol terzijde te schuiven.

Helaas blijft Gallie steken in het weergeven van de denkbeelden van de door hem behandelde filosofen en komt hij niet toe aan onderzoek naar de invloed die zij hebben op het huidige polemologisch denken.

Desalniettemin is voor een ieder die wat meer wil weten over de denkbeelden van Kant, Von Clausewitz, Marx/Engels en Tolstoi, mijns inziens het boekje van Gallie zeker geschikt. Hoewel geen 'standaardwerk' vormt het zeker een aardige aanzet tot verdere studie. Misschien ook wel tot een verder Denken?

Paul G. de Nooijer

W. K. B. Hofstee, **De empirische discussie. Theorie van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek**, Boom en Zoon, Meppel.

Sommige psychologen zijn vervuld van een diepgaand scepticisme ten aanzien van hun vak, zowel qua object als ten aanzien van de methodologie ervan. Linschoten schreef over 'de idolen van de psycholoog', Kouwer over 'het spel der persoonlijkheid'. Hofstee, de opvolger van Kouwer aan de Universiteit van Groningen, wenst, zo lijkt het, de *methodologie* van de psychologie ter discussie te stellen. Zijn beschouwingen strekken zich echter uit tot de sociale wetenschappen in het algemeen, en zijn daarom ook voor bijvoorbeeld politicologen en sociologen van belang.

Zoals hieronder wel zal blijken vind ik Hofstee's benadering lang niet altijd vruchtbaar. Vele door hem aangesneden kwesties acht ik triviaal, de moeite niet waard om je zo druk over te maken. Het boek is echter van belang omdat de schrijver blijk geeft van een intense betrokkenheid bij de beoefening van het vak. De losse en, volgens de folder, oneerbiedige stijl die wordt gehanteerd strooit de ontvankelijke lezer natuurlijk geen zand in de ogen! Op zich zou men wensen dat dit soort beschouwingen wat vaker voorkwam bij sociologen en politicologen. De enkele (import) socioloog hier te lande die zich kritisch met de methodologie van het vak bezig houdt komt niet verder dan een pleidooi voor het algehele afschaffen van de methodologie. (D. Philips, *Abandoning Method*.)

Voorop zij gesteld dat een kritische beschouwing van de wijze waarop de methodologie der sociale wetenschappen in die wetenschappen wordt toegepast uitermate nuttig is. Immers, de praktijk van de beoefening van het sociaal-wetenschappelijk

onderzoek is veelal droevig. Men weet vaak van toeten noch blazen. Standaard-technieken worden klakkeloos toegepast, de significantietoets geldt als wel het heiligste der heiligsten, hypothesen moeten worden getoetst, hoe dan ook, etcetera. Een frisse wind kan hier bepaald geen kwaad. Maar wat voor wind? Aan een zandstorm die alles – ook dat wat wel in orde is – wegschuurt en 'ausradiert' is òók geen behoefte. Laten wij met Hofstee bijvoorbeeld niet gaan geloven dat empirische evidentie geen bron van kennis kan zijn.

Hofstee lijkt het slachtoffer te zijn geworden van de aloude en op zijn minst eenzijdige opvatting dat kennis berust op het kunnen doen van de juiste voorspellingen. Inderdaad, als men dat maar consequent volhoudt, dan ligt het zogenoemde 'weddenschapsmodel' voor de hand: diegene is de beste die de meeste goede weddenschappen blijkt te kunnen afsluiten ten aanzien van de uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek.

Nu zij vooropgesteld dat dit 'model' – mits ontdaan van alle franje – veel aantrekkelijke kanten heeft. Wie, die zijn vak serieus neemt, heeft zich nooit geërgerd aan de toch tamelijk triviaal lijkende bevindingen welke sommige politicologen, sociologen en ook (sociaal) psychologen meenden te kunnen presenteren als belangwekkende inzichten in 's mensen aard en samenleving? Wie had niet durven wedden bij voorbeeld dat de variabele welke het politieke stemgedrag van een respondent zoals gerapporteerd in een enquête het beste kan voorspellen nu juist het stemgedrag van die respondent is bij de vóórlaatste verkiezingen, zodat ook diegenen welke ertoe neigen steeds op dezelfde politieke partij te stemmen, diegenen zullen blijken te zijn welke het door hen gerapporteerde stemgedrag in een vorig onderzoek het beste kunnen reproduceren?

Toch moeten wij daarmee oppassen! Sommige ogenschijnlijke trivialiteiten zijn immers eenvoudigweg onjuist, zoals onderzoek heeft uitgewezen. Het weddenschaps-model, door Hofstee gepropageerd in dit boek, heeft ook zijn zwakke kanten. Het is voor een deel 'Spielerei'. Hoe moet men het zich bijvoorbeeld in de praktijk van het onderzoek voorstellen? Maar zelfs als theoretisch adagium kan het in zijn consequenties tot vele eigenaardige posities leiden, welke kunnen veroorzaken dat, zoals het deze recensent overkwam, men zich van tijd tot tijd hoofdschuddend afvraagt waar de auteur nu eigenlijk op uit is. Mijn exemplaar van het boek bevat na lezing in elk geval veel meer vraagtekens dan uitroptekens in de kantlijn. Vooral het laatste hoofdstuk lijdt aan langdradigheid omtrent een zaak welke mij grotendeels een quasi-probleem lijkt.

Maar laten wij niet vooruit lopen op zaken welke wat systematischer aan de orde dienen te worden gesteld.

Het boek begint met onderzoekstheorie en sociale wetenschap, en bevat al direct een tamelijk groot aantal prikkelende uitspraken. Zo vernemen wij dat een onderzoeker iemand is die rationeel te werk gaat, dat pogingen om empirische kennis te rechtvaardigen zullen . . . falen (zoals al eerder gemeld, dus als je een weddenschap aangaat kan blijkbaar geen empirische evidentie ten gunste van één of andere uitslag 'kennis' opleveren), dat er in de sociale wetenschappen geen gebrek aan hypothesen (is) maar eerder overmaat, dat het criterium der spaarzaamheid ('parsimony') buiten het wetenschappelijk kader valt, en nog zo meer. Men moet voorwaar sterk in zijn schoenen staan om hier zonder kleerscheuren uit te komen. En zo gaat het maar door, waarbij de schrijver inconsistenties niet uit de weg gaat, zoals waar op pag. 14 wordt vermeld – zoals ook niet anders kon – dat de criteria voor het welslagen van een voorspelling liggen in de feiten, in een stand van zaken in de

'wereld', daar waar een pagina verder kennis eerder een kwestie van theorie genoemd wordt. Kennis is: kunnen voorspellen, en in extremo vallen dan paragnostische uitspraken ook binnen de empirische wetenschap. Luttele pagina's verder heet het dat iemand in een feit als zodanig (wat een feit als zodanig ook moge zijn) nooit geïnteresseerd kan zijn; men vraagt zich dan af: ook niet als hij daarmee (zie boven) zijn weddenschap al dan niet zou kunnen winnen?

Voor de goede verstaander is dit alles nog wel te volgen, zij het met de nodige voorbehouden, specificaties en kanttekeningen, maar men vraagt zich af wat de schrijver er mee beoogt. Wat hebben wij eraan om te horen – even verderop – dat representatieve steekproeven trekken uit universa een vruchteloze bezigheid is aanzien . . . zuivere replicatie niet mogelijk is omdat uitspraken altijd op de toekomst betrekking hebben, waarin het domein waarop de uitspraak betrekking heeft die gebaseerd is op empirische bevindingen, toch weer zal zijn veranderd?

En zo is er veel meer in dit boek dat tot tegenspraak uitnodigt. Vaak had ik het gevoel dat de schrijver in zijn pogingen origineel en provocerend te zijn de plank net mis sloeg, zoals bij voorbeeld in het laatste hoofdstuk, waar op pag. 195 wordt beweerd dat sociaal-wetenschappelijk onderzoek betrekking heeft op verschijnselen die in één of ander opzicht als problematisch of onwenselijk worden ervaren. Of de passage op pag. 182 waarin gewicht, kniepeesreflex en intelligentie alle worden beschouwd als behorend tot de 'eerste natuur' van de mens, d.i. de niet-reflexieve natuur, die object kan zijn van een zuiver natuurkundige benadering. Of, op dezelfde pagina, waar het bewust onthouden van informatie aan respondenten – om hun gedrag niet door mogelijke reflexie daarop te laten beïnvloeden – als bedrog wordt aangemerkt. En tenslotte, hoe kan men rijmen dat er geen formele criteria zouden zijn voor het onderscheiden van goede en slechte operationalisering (pag. 154) en dat de opportunistische operationalisering doorgaans een inferieure onderzoeksstrategie is (pag. 171)?

Genoeg voorbeelden van opportunistisch redeneren! Laat Hofstee zijn eruditie maar eens voor wat het waard is (hij heeft nu zijn ei gelegd, ten slotte) en weer eens aan de gang gaan met serieus onderzoek (voor zover dat er tijdens het schrijven van dit boek bij ingeschoten is), gebaseerd op representatieve steekproeven uit zinvolle universa, met betrekking tot reflexieve gegevens, met behulp van goed doordachte operationalisaties op basis van expliciete definities van begrippen. Dan wil ik wel eens met hem wedden dat zijn resultaten, gebaseerd op empirische bevindingen, heel wat interessanter zijn dan die van zijn mede-psychologen die zich baseren op gelegenheids-steekproeven van eerstejaars psychologiestudenten, op opportunistische operationalisaties en/of op paragnostische voorspellingen!

C. P. Middendorp